

Hírlevél

MAGYAR ZSIDÓ KULTURÁLIS EGYESÜLET

XXIV. évfolyam, 8. szám

2013. október Chesván 5774

Temetetlen halottaink

Kamenyec Podolszk –

a magyar holokauszt előszobája

Az aranykor-mítosz dualista alapjai

Monarchianosztalgia a két világháború közötti
budapesti zsidóság körében (2. rész)

Tündérmező tájain – haszid legendák, meseszerű történetek

Határtalan Szabolcs-Szatmár-Bereg

Robert Capa 20. százada

A budapesti metrón

Magyar zsidó múlt és jelen

Határtalan Kassa – utazás a Felvidéken

Oroszos hangulatban

Új tanévvel folytatódik a Szabad Zsidó
Tanház

facebook

Csatlakozzon facebook oldalunkhoz:
www.facebook.com/mazsike1988

8

UTAZÁS A FELVIDÉKEN

Magyar zsidó múlt és jelen

TÁMOGATÓINK

MAZSIHISZ – MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ
HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGE

MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ ÖRÖKSÉG
KÖZALAPÍTVÁNY (MAZSÖK)

BÁLINT HÁZ

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

AMERICAN JEWISH JOINT
DISTRIBUTION COMMITTEE

IMPRESSZUM

Kiadó: Magyar Zsidó Kulturális Egyesület.

Cím: Budapest, VII. kerület, Garay u. 48.

Postacím: 1065 Budapest, Révay u. 16.

Telefon: (+36) 1 311 66 65

Honlap: www.mazsike.hu

E-mail: mazsike@gmail.com

Felelős kiadó: Kirschner Péter

Szerkesztő: Deák Andrea

Borító: Szalontai Attila

Tipográfia, tördelés: ElektroPress Stúdió

Nyomda: Pannónia Print

ISSN 1219-79-04.

Barátkozunk a Facebookon!

www.facebook.com/mazsike1988

TARTALOM

Emlékezet

Temetetlen halottaink: Kamenyec Podolszk

4

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület

és a Holokauszt Emlékközpont felhívása

Sport

Kampány a rasszizmus ellen

5

Weisz Árpád tiszteletére rendeztek emléktornát Milánóban

Határtalan

Utazás a Felvidéken

6

Magyar zsidó múlt és jelen

Történelem

Híd a jelen sivárságából a múlt verőfényéhez

8

Monarchianosztaglia a két világháború közötti

budapesti zsidóság körében (2. rész)

Határtalan

Tündérmeső tájain

10

Haszid legendák, mesés történetek

Gasztronómia

Őszi hangulatban birs szezonra

12

Rubin Eszter receptjei

Kell egy csapat

12

Rövidfilm pályázatot hirdetett a Budapesti Zsidó Filmfesztivál

Vegyes

Programösszesítő

13

A Makabi Túraszakosztály októberi programja

14

Trauma és utóhatás

14

Van-e modern zsidó irodalom

Monarchianosztalgia a két világháború közötti budapesti zsidóság körében (2. rész)

HÍD A JELEN SIVÁRSÁGÁBÓL A MÚLT VERŐFÉNYÉHEZ

A numerus clausus néven ismert törvény a felsőoktatásba való bejutást szabályozta az adott nemzetiség vagy népfaj számarányának megfelelően. A törvényt a jogalkotó a korábbi magyar nemzetfelfogással ellentétben – mely a magyarországi zsidóságot a magyar nemzet részének tekintette – a zsidókra is alkalmazni szánta. „A nemzetgyűlés eldöntötte, hogy faj vagyunk...” (Egyenlőség 1920. szept. 25./ 1. Elvégeztetett...) értékelte a zsidósággal kapcsolatos új hivatalos álláspontot az Egyenlőség a törvény megszavazásakor.

A dualista elit a háború végével kiszorult a közéletből. Helyét a politikai és társadalmi átrendeződés során korábban marginális szerepet játszó csoportok töltötték be. Az elit- és koncepcióváltásokat a különböző zsidó csoportstratégiák hangadói eltérően értelmezték. A kongresszusi zsidó elit, az 1920-ra kialakult új helyzetet a háború következményének tekintette és ideiglenesnek gondolta. Abban reménykedtek, ha a rendkívüli idők elmúlnak, akkor visszaállnak a háború előtti állapotok. Az orthodoxia a háború negatív hatásait emelte ki, befelé fordulást és hitvédelmet hirdetett, miközben a szervezet világi vezetősége misztikum iránti fogékonyságot is tapasztalt a hívek körében. Magyarországra erkölcsi süllyedésben lévő társadalomként tekintettek a hitbuzgalom cikkírói. A vallásosság elmélyítésével ezt az erkölcsi romlást kellett az orthodox izraelita hitfelekezeten kívül tartani. Ez egy korábban is meglévő közösségi kríziskezelő mechanizmus kiterjesztésének, a közösségi normák válság idején történő megerősítésének tekinthető. Az orthodox sajtó szerint az erkölcsi értékek csökkenése „a világháború befejeztével mindenütt előállott, amelyet helyes irányítással a jövőre nézve okvetlen meg kellene gátolni, ha a rég bevált társadalmi erőnyereket, szokásokat és felfogásokat ismét érvényre juttatni óhajtjuk.” – (Zsidó Ujság 1926. júl. 9./ 8-9 Ifjúságunk címére. Háromheti reflexziók) – írták.

A magyar nemzetstratégia megváltozásával a cionisták az „asszimiláns”, tehát a neológ stratégia csődjére mutattak rá, és okolták a kongresszusi elitet, hogy mereven elutasította el a zsidó nemzetiség létezését. A dualizmus időszakát a liberális korszakának nevezték, és szerintük a Monarchia (liberalizmus) bukásával eltűnt a neológ stratégia társadalmi politikai közege. Úgy vélték, hogy a megváltozott magyaror-

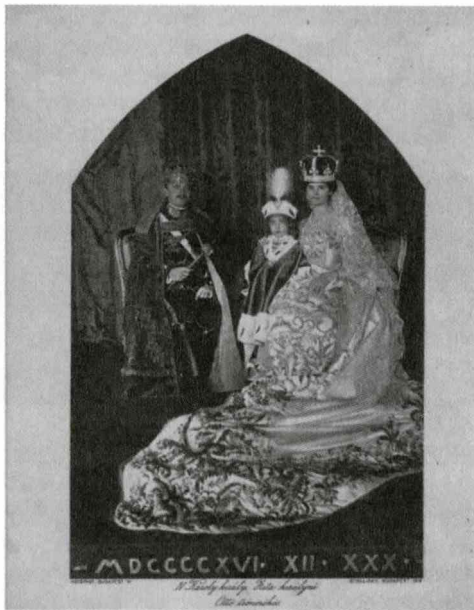
szági (sőt európai) környezetben a zsidók számára kizárólag a nemzeti közösségben való gondolkodás jelentheti a jövőt.

Az első világháborút követően a magyar politikai élet radikális elítváltán ment keresztül. A dualista, alapvetően liberális politikai elitet (szabadelvű, függetlenségi) új nemliberális politikai elitet váltották fel. A Monarchia időszakára jellemző közjogi vita, megváltozott körülmények között, az állami főhatalomról szóló vita keretében támadt fel újra. Azonban ahogy a IV. Károlyt támogató legitimistákat nem lehet azonosítani a szabadelvűekkel, úgy a szabad-királyválasztókat sem lehet azonosítani a korábbi függetlenségiekkel. A legitimista KNEP (Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja) vezérkara ugyanis nem a dualizmus korában több évtizeden át kormányzó Szabadelvű Párt (később Nemzeti Munkapárt) soraiból került ki, hanem az Monarchia időszakában periférius politikai pártnak tekintett, antiszemita Katolikus Néppárt első vonalából (az a szabadelvűnek megmaradt néhány kiráypárti főrend nem befolyásolta alapjaiban a zsidókkal kapcsolatos legitimista politikát). A legitimistákhoz hasonlóan a szabad-királyválasztók meghatározó személyiségei szintén zsidóellenes állásponton voltak. A két politikai vonulat kihasználva a magyarországi antiszemita hangulatot gyakran vádolta egymást zsidópártisággal. Így nem véletlen, hogy a radikálisan megváltozott politikai környezetben, mind a neológ, mind a cionista lapok mögött álló szerkesztői elitet a nyilvános politikai szerepléstől való távolmaradásra szólították fel táborukat. Azzal érveltek egyrészt, hogy az antiszemitizmus főáramba kerülésével a nyilvános zsidó szerepvállalás csak árt a támogatandó ügynek, másrészt szerintük zsidó szempontból teljesen mindegy ki kerül ki győztesen a küzdelemből.

Ezek a tendenciák nem párhuzam nélküli egyedi sajtóságok. Hasonló jelenségekre mutat rá Abrevaya Stein az Oszmán Birodalom romjain, ahol a zsidókat a korábbi rendszer támogatóiként mutatták be az új török etnikus önértelmezések, az emigráns zsidóság körében pedig szintén megjelent – a francia mintára modernizált, letűnt – birodalom kora iránti nosztalgia. Ettől több tekintetben eltért az orosz helyzet, ahol hasonló nosztalgia nem alakulhatott ki, a szovjet hatalom viszont a zsidóság körében is a szekuláris etnikai meghatározást preferálta.

Az aranykor-mítosz dualista alapjai

Mit jelentett társadalmilag a zsidó irányzatok számára a Monarchia kora? A *communitas judeorumok* átalakítását a premodern-modern váltás keretében már a felvilágosult abszolutista uralkodók megkezdtek a 18. század végén. A Monarchia viszonylatában II. József vonatkozásában ezt támasztják alá Kieval történeti vizsgálódásai is. A zsidók „hasznos polgárokká” tételének törekvése viszont eltérő módon hatott a birodalom különböző részein. Amíg például Galíciában számos kezdeményezés kudarcot vallott, Bohémiában és Morvaországban a zsidó közösségek német nyelvűségét eredményezte. A premodern-modern váltás keretében a területi formák gyengülése a zsidóság esetében is megfigyelhető volt. Az állam „az egy mindenkiért és mindenki egyért” felelősségének elve helyett egyénekként kezdte kezelni a zsidóság tagjait. Számos dolognak helyi közösségi hagyományok hatáskörébe utalását pedig a modern szerződéses elv váltotta fel. Az individualitásában megragadott polgár világképének középpontjában így már nem Isten és a transzcendens által legitimált királyi hatalom, hanem önmaga és saját politikai elköteleződése állt. Az 1868-69-es zsidó kongresszus megkésett konfesszionalizálódásnak (felekezeti eszementésnek), a modern keretek közé történő állami beillesztés igényének tekinthető, amely fontos állomás volt az emancipálás (jog-egyenlőség) és recipiálás (bevett felekezetté tétel) folyamatában. Az uralkodóhoz kötődő – vallástörvényileg szabályozott – viszonyulás mellett a zsidóság körében teret nyertek a helyi nemzeteszmék szimbolikus politikáinak vallásos jellegű kultuszai is. Ez azonban nem magyar jelenség, hanem a különböző nemzeti keretek között jogi/ társadalmi befogadást nyert európai zsidóság egészét jellemezte. Általános tendenciaként emelhető ki – Hymen nyomán – a 19. századi általános európai gazdasági felemelkedés keretében a vidéki zsidó fiatalok életformaváltása, városba költözése és társadalmi felemelkedése is. Magyar viszonylatban például a zsidók számára a

nagyvárosi értelmiségi pálya, nem egyszerűen megélhetési lehetőség, hanem a politikai emancipáció után a társadalmi recepció siettetésének is fontos eszköze volt. Egy virágzó szakmával járó vagyonszaporítás nagyobb lehetőséget nyújtott a presztízs szempontokat is követő konnubiális felemelkedésre.

A felekezeti eszementés fontos hozadéka volt a különböző zsidó irányzatok intézményesülése, a korábban autonóm hitközségek feletti szervezetek létrejötte. Ezeknek a szervezeti elitnek a diskurzusai tükröződtek az egyes izraelita irányzatok hivatalos és félhivatalos sajtóiban. A modern nemzeti keretek pedig útnak indították a zsidó nemzeti önértelmezés különböző kísérleteit. A századfordulón zsidó nemzeti törekvések még periférikus önértelmezéseknek számítottak, de a Nagy Háborút követő etnikus keretek között megerősödő stratégiák lettek, amelyeket az két világháború közötti Magyarország és az utódállamok eltérően kezeltek.

A Monarchia kora a társadalmi felemelkedés, és a jog-egyenlőség mellett eképp az intézményesülés fontos – és később nosztalgiával idézett – korszaka lett.

Glässer Norbert – Zima András
(Folytatás a következő számunkban.)

Az írás az MTA–SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport (03 217) keretében készült